

Nr 10.

Ankom till riksdagens kansli den 27 maj 1921 kl. 1 e. m.

Andra kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 10 om skrivelse till Kungl. Maj:t med viss hemställan i fråga om beslut, meddelade av kontrollstyrelsen.

I en inom andra kammaren väckt och till dess andra tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 145, har herr *Gustafson* i Stockholm hemställt, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte föreskriva, att varje förordning, som utfärdas av k. kontrollstyrelsen, från och med dag, som av Kungl. Maj:t bestämmes, skall underställas Kungl. Maj:ts prövning för slutlig sanktion.

Motionen.

Med avseende på motiveringen tillåter sig utskottet hänvisa till motionen.

Utskottet, som i förevarande ärende inhämtat yttrande av kontrollstyrelsen, har av nämnda myndighet fått mottaga det utlåtande, som återgives i bilaga.

Utskottet får härjämte erinra om att en motion i andra kammaren, nr 96, av i viss mån likartat innehåll med den här förevarande hänvisats till behandling av bevillningsutskottet.

Enligt utskottets mening och såsom även av kontrollstyrelsen framhållits skulle ett bifall till den i förevarande motion gjorda hemställan, att alla de av kontrollstyrelsen utfärdade föreskrifter skola underställas Kungl. Maj:ts prövning, komma att medföra konsekvenser, som måste betraktas såsom orimliga. Kontrollstyrelsen skulle därigenom komma att i sin verksamhet och sina befogenheter begränsas på ett sätt, som icke blott vore enastående inom de centrala ämbetsverkens organisation utan även stridande mot den uppgift och ställning, som tillkomma dessa; styrelsens arbetsuppgifter skulle i avsevärd mån överflyttas från styrelsen till Kungl. Maj:t själv.

Utskottet.

I och för sig vore en dylik åtgärd ägnad att väcka de starkaste principiella betänkligheter. Men dessutom torde med skäl kunna ifrågasättas, om därmed ens något vore vunnet för främjande av det syfte som motionen egentligen synes avse, nämligen ökade garantier för att kontrollstyrelsens tillämpningsbestämmelser till rusdrycksförsäljningsordningen stå i överensstämmelse med den allmänna opinionen. Motionären synes ha förbisett den rätt till besvär över nämnda bestämmelser, som förefinnes, och de möjligheter till rättelse, som på denna väg stå öppna. Genom en anordning sådan som den föreslagna skulle icke de möjligheter till efterprovning, som nu på besvärsvägen existera, ökas, snarare tvärtom.

Redan av det sagda anser utskottet vara tydligt, att motionens läggning är sådan, att utskottet ej kan tillstyrka bifall till densamma. Utskottet får därför, utan att taga ställning till de anmärkningar, som av motionären andragits mot kontrollstyrelsen, hemställa,

att förevarande motion icke måtte till någon andra kammarens åtgärd föranleda.

Stockholm den 27 maj 1921.

På utskottets vägnar:

F. BLOCK.

Närvarande vid förevarande ärendes slutbehandling: herrar Block, Fast, Isaksson, Schill, Björk, Johansson* i Bro, Olsson i Labbemåla, Törnkvist, Högström och Gustafson* i Stockholm.

* Icke närvarande vid justeringen.

Reservation

av herrar *Fast, Isaksson, Schill, Olsson* i Labbemåla och *Törnkvist*, vilka ansett, att utskottets motivering bort hava följande lydelse:

Enligt utskottets mening — — — (= utskottet) — — — ej kan tillstyrka bifall till densamma.

En granskning av motionens kortfattade, synnerligen allmänt hållna motivering ger icke vid handen, att några sådana skäl anförts, som giva ett verkligt påtagligt stöd för vidtagande av åtgärder i den av motionären förordade riktningen. De anmärkningar mot kontrollstyrelsen, som i motionen antydningssvis framkommit, angående exempelvis det lagligt befogade i styrelsens åtgärder ävensom lämpligheten av sådana av densamma utfärdade föreskrifter, som beröra de enskilda medborgarnas dagliga liv och vanor samt restaurangpersonalens och restauratörernas ställning, har styrelsen i det här bilagda utlåtandet upptagit till ingående behandling. Med hänvisning till nämnda utlåtande får utskottet som sin mening framhålla, att även om den kritik, som riktats mot kontrollstyrelsen, i något fall kan ha fog för sig, torde en ökad insikt om den sakliga omsorg att följa gällande rusdrycksförsäljningsförordnings bestämmelser och i överensstämmelse med dennas anda främja folknykterheten, som utgjort ledmotivet vid styrelsens handläggning av de ärenden, varom här är fråga, vara ägnad att i det stora hela ådagalägga det obefogade i de ofta mycket överdrivna angrepp som riktats mot styrelsen. Utskottet får dessutom påpeka att i den mån klagomål mot kontrollstyrelsen berörande här ifrågavarande spörsmål bringats till Kungl. Maj:ts och vederbörande myndigheters prövning och avgörande hava dessa visat sig vara ogrundade.

Bilaga.

Utlåtande av Kontrollstyrelsen.

Genom remiss den 25 februari 1921 har Kungl. Maj:t anbefallt kontrollstyrelsen att till andra kammarens andra tillfälliga utskott avgiva utlåtande rörande en av herr Gustafson i Stockholm väckt motion (nr 145) om skrivelse till Kungl. Maj:t med viss hemställan i fråga om beslut, meddelade av kontrollstyrelsen.

I anledning härav får kontrollstyrelsen anföra följande.

I den ifrågavarande motionen hemställas, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte föreskriva, att varje förordning, som utfärdas av kontrollstyrelsen, från och med dag, som av Kungl. Maj:t bestämmes, skall underställas Kungl. Maj:ts prövning för slutlig sanktion.

I händelse förevarande motion vunne riksdagens bifall, skulle ej allenast de av motionären i motiveringen berörda föreskrifter, som kontrollstyrelsen på grund av rusdrycksförsäljningsförordningen har att utfärda, utan ock de föreskrifter, som kontrollstyrelsen utfärdar på grund av bestämmelser i förordningarna angående tillverkning och beskattning av malt-drycker den 7 augusti 1907, angående beskattning av socker den 11 oktober 1907, angående tillverkning av brännvin den 11 oktober 1907, angående handel med skattefritt sprit den 1 juli 1918 samt angående vissa alkoholhaltiga preparat den 1 juli 1918, behöva underställas Kungl. Maj:ts prövning för att erhålla gällande kraft.

Då de bestämmelser i berörda författningar, som reglera kontrollstyrelsens befogenhet och skyldighet i fråga om utfärdandet av föreskrifter, uppenbarligen grunda sig på en under författningsförslagets utarbetande och

vid deras behandling i riksdagen vunnit övertygelse om ändamålsenligheten i bestämmelserna, vore det enligt kontrollstyrelsens mening synnerligen olämpligt att härutinnan vidtaga någon ändring utan att först undersöka, huruvida i de särskilda fallen några motiv för ändringen förelåge. Med hänsyn härtill borde enligt kontrollstyrelsens mening, därest den av motionären föreslagna begränsningen av kontrollstyrelsens befogenhet över huvud taget skulle genomföras, detta ej ske genom ett generellt beslut, vars verkliga innebörd och konsekvenser näppeligen kunde överskådas, utan genom direkta ändringar i de lagrum i respektive förordningar, genom vilka kontrollstyrelsens befogenhet i förevarande avseende reglerades.

Kontrollstyrelsen vill vidare framhålla, att motionen rent principiellt sett måste väcka de största betänkligheter. Ett bifall till motionen skulle otvivelaktigt innebära ett mycket betydande avsteg från de principer, som hittills varit normerande vid bestämmandet av de centrala ämbetsverkens uppgifter och befogenhet i olika fall.

Under sådana förhållanden borde det uppenbarligen hava varit några mycket vägande skäl, hämtade från olika delar av kontrollstyrelsens verksamhetsområde, som föranlett motionens framläggande. Den av motionären förebragta motiveringen synes emellertid giva vid handen, att själva yrkandet erhållit en vidsträcktare formulering än som egentligen varit avsett. I motiveringen uppehåller sig nämligen motionären uteslutande vid de föreskrifter, som kontrollstyrelsen utfärdat på grund av stadganden i rusdrycksförsäljningsförordningen. Enligt motionärens uppfattning skulle dessa föreskrifter, som väsentligt berörde de enskilda medborgarnas dagliga liv och samtidigt för tusentals medborgare medförde rätt så svåra konsekvenser beträffande arbete och existens, hava från olika håll rönt så livliga motsägelser, att det syntes motionären nödvändigt, att ökad garanti erhöles, för att de föreskrifter, som utfärdades, vore så väl motiverade, att den allmänna opinionen erkände deras nödvändighet och verkliga samhällsnytta. Denna garanti har motionären, i avvaktan på vidtagandet av andra i motionen i förbigående berörda åtgärder, velat vinna genom det av honom framställda förslaget om att alla av kontrollstyrelsen utfärdade föreskrifter för att erhålla gällande kraft skulle underställas Kungl. Maj:ts prövning.

Även om motionen begränsas till att omfatta allenast de föreskrifter, som av kontrollstyrelsen utfärdas på grund av rusdrycksförsäljningsförordningens bestämmelser, kvarstå emellertid i allt väsentligt de erinringar, kontrollstyrelsen i det föregående framställt. Så äro t. ex. en ej ringa del av dessa föreskrifter av rent teknisk natur och uteslutande av betydelse för systembolagens inre arbete. Även ur motionärens synpunkt måste det te

sig rent meningslöst att betunga Kungl. Maj:t med prövningsskyldighet i fråga om dessa föreskrifter, mot vilka av helt naturliga skäl ingen som helst kritik försports. Motionärens egen utgångspunkt hänvisar honom således direkt till att föreslå ändringar i de lagrum i rusdrycksförsäljningsförordningen, med stöd av vilka kontrollstyrelsen utfärdat de föreskrifter, som framkallat den kritik, som varit den närmaste anledning till motionens framläggande.

Vad kontrollstyrelsen i det föregående anført, synes styrelsen vara av den art, att det i och för sig fullständigt bör utesluta möjligheten av ett bifall till motionen, vare sig denna avser alla de föreskrifter, kontrollstyrelsen har att utfärda, eller allenast de föreskrifter, som grunda sig på rusdrycksförsäljningsförordningens bestämmelser.

Kontrollstyrelsen kan dock ej underlåta att ytterligare framhålla, att ej ens den ökade garanti mot mindre välbetänkta föreskrifter, som varit huvudskälet för motionens framläggande, skulle i någon högre grad ernås genom ett bifall till densamma. Därest motionen vunne riksdagens bifall, skulle kontrollstyrelsen utarbeta förslag till föreskrifter, som sedermera för fastställelse skulle underställas Kungl. Maj:t. Sedan föreskrifterna väl vore av Kungl. Maj:t fastställda, funnes ingen möjlighet att få dem prövade av annan myndighet, därest de eventuellt vid tillämpningen skulle framkalla kritik från allmänheten eller från de i rusdryckshanteringen anställda. De föreskrifter, kontrollstyrelsen för närvarande utfärdar, kunna, sedan de tillämpats och deras verkningar sålunda visat sig, överklagas hos Kungl. Maj:t. Möjligheten av efterprövning, varom motionären på ett ställe i motion talar, synes därför i högre grad vara tillgodosedd under nuvarande förhållanden, än som skulle bliva fallet, därest den i motionen föreslagna ordningen genomfördes.

Kontrollstyrelsen har i det föregående angivit de synpunkter, som enligt styrelsens uppfattning måste vara avgörande vid ett ställningstagande till motionen. Med hänsyn till vad som anförts i motionens motivering samt till den allmänna diskussionen under den senaste tiden har kontrollstyrelsen emellertid funnit det lämpligt att härtill foga några uttalanden rörande vissa styrelsens åtgärder, som från motionärens och hans meningsfränders sida varit föremål för kritik. Styrelsen har haft så mycket större anledning att göra detta, som styrelsen är förvissad om att denna redogörelse med full tydlighet skall ådagalägga, att en väsentlig del av den kritik, som framkommit, haft sin orsak i bristande kännedom om gällande lagstiftning och om den verkliga innebörden av kontrollstyrelsens föreskrifter. Redogörelsen torde ock komma att giva vid handen, att den till-

gängliga sakkunskapen haft de bästa tillfällen att göra sin åsikt gällande under den förberedande behandlingen.

De uttalanden, som styrelsen härvid kommer att göra, hänföra sig till utskänkningsspörsmålet, då detta under den senaste tiden helt stått i förgrunden, under det att utminuteringsfrågorna i den allmänna diskussionen tilldragit sig en relativt ringa uppmärksamhet.

Enligt 25 § 2 mom. rusdrycksförsäljningsförordningen tillkommer det kontrollstyrelsen att utfärda föreskrifter rörande överlåtelse av rättighet till utskänkning av rusdrycker. När frågan om utfärdandet av dylika föreskrifter för år 1921 i slutet av sommaren 1920 blev aktuell, beslöt styrelsen, för att försäkra sig om en så sakkunnig behandling av frågan som möjligt, att tillkalla vissa representanter från systembolagen för utarbetandet av förslag till föreskrifter för år 1921. Sedan de sakkunnigas arbete, som under september och oktober månader 1920 pågick under en tid av ungefär tre veckor, slutförts, överlämnades det av dem utarbetade förslaget under hand till ordföranden i Sveriges centrala hotell- och restaurangförening med meddelande, att kontrollstyrelsen denna gång liksom då liknande föreskrifter föregående år utfärdats velat bereda restauratörerna tillfälle att såväl muntligen som skriftligen inför styrelsen framlägga de anmärkningar, som eventuellt ur deras synpunkt kunde göras mot förslaget. I de sammanträden, som med anledning härav höllös inför styrelsen, deltog som representanter för restaurangföreningen restauratörer från Stockholm, Göteborg, Malmö och Uppsala. På grund av under dessa sammanträden framställda anmärkningar omarbetades sedermera inom kontrollstyrelsen det ursprungliga förslaget i vissa avseenden. Det så omarbetade förslaget framlades för kontrollrådet, vid vars sammanträde jämlikt den för kontrollstyrelsen fastställda instruktionen även en representant för socialstyrelsen var närvarande. Den 29 november 1920 utfärdade styrelsen slutligen, sedan hänsyn tagits till alla de anmärkningar, som av kontrollrådet framställts, cirkulär nr 72 med föreskrifter angående överlåtelse av rättighet till utskänkning av rusdrycker.

Den förberedande behandlingen av föreskrifterna rörande överlåtelse av rättighet till utskänkning av rusdrycker under år 1921.

I 25 § 2 mom. 3 stycket av rusdrycksförsäljningsförordningen finnes angivet de riktlinjer, efter vilka de ekonomiska mellanhavandena mellan systembolagen å ena sidan och innehavarna av överlåtna utskänkningsrättigheter å andra sidan skola ordnas. Där föreskrives, att bolag skall med iakttagande av de föreskrifter, kontrollstyrelsen därutinnan kan ut-

Det ekonomiska mellanhavandet mellan bolagen och restauratörerna.

färda, vid överlåtelse av rättighet till utskänkning av rusdrycker stadga sådana villkor för inköp av dylika drycker, att rättighetsinnehavares ekonomiska fördel, så långt ske kan, ej göres beroende på myckenheten av utskänkta rusdrycker.

För att realisera detta lagstiftningens direktiv har kontrollstyrelsen för år 1921 i likhet med vad som var fallet under år 1920 anbefallt bolagen att i de kontrakt, som upprättas mellan dem och de personer, till vilka de överlåta rättighet till utskänkning av rusdrycker, intaga vissa bestämmelser rörande villkoren vid inköp av rusdrycker. Rent principiellt sett innebära dessa villkor, att en innehavare av överlåten utskänkingsrättighet berättigas att inköpa och med vinst försälja vissa kvantiteter rusdrycker. Överstiga hans inköp dessa i överlåtelseavtalen angivna kvantiteter — benämnda vinstkvantiteter — skola de överskjutande kvantiteterna av honom inköpas till utskänkingspris, d. v. s. till samma pris, för vilka de av honom få försäljas. Under sådana förhållanden har en restauratör intet direkt ekonomiskt intresse av att försälja större kvantitet rusdrycker än vinstkvantiteterna, och därigenom är lagens bestämmelse om att rättighetsinnehavarens ekonomiska fördel, så långt ske kan, ej skall göras beroende på myckenheten av utskänkta rusdrycker iakttagen, förutsatt att vinstkvantiteternas storlek fixeras på lämpligt sätt. Mot en dylik anordning kan ej heller från restauratörhåll resas några mera vägande invändningar, då den, såsom framgår av vad ovan sagts, ingenting annat är än ett direkt omsättande i praktiken av lagens egna bestämmelser. Frågan om vinstkvantiteternas storlek kan däremot bliva föremål för olika meningar. Å ena sidan få vinstkvantiteterna ej göras så höga, att de bliva lika stora med eller större än de kvantiteter, som vederbörande restauratör med ett noggrant iakttagande av gällande föreskrifter normalt försäljer, då de i sådant fall bliva verkningslösa. Å andra sidan få de ej fastställas så lågt, att restaurantinnehavarnas möjlighet att på ett ur ekonomisk synpunkt tillfredsställande sätt driva sina företag äventyras. I sistnämnda fall skulle restauratörerna med skäl kunna göra gällande, att den varsamhet vid tillämpningen, som i lagen finnes antydd genom orden »så långt ske kan», ej iakttagits. Med hänsyn till förhandenvarande omständigheter har kontrollstyrelsen för år 1921 funnit sig allenast böra fastställa vinstkvantiteter å spritdrycker och starka viner, under det att en restauratör har att uppbära vinst å hela sin försäljning av mousserande och lätta viner. Försäljningen av sistnämnda varuslag har nämligen ansetts ur nykterhetssynpunkt föga farlig, så länge starkare varor finnas tillgängliga. Under år 1920 ägde restauratörerna även att tillgodogöra sig vinst å hela försälj-

ningen av starka viner, vilket förhållande dock, såsom ovan nämnts, ändrats från och med ingången av år 1921, enär under år 1920 flerstädes en tydlig tendens att använda starkvinerna i berusningssyfte gjorde sig märkbar. När kontrollstyrelsen skulle fastställa vinstkvantiteterna å spritdrycker och starka viner för år 1921, beslöt styrelsen, i huvudsaklig överensstämmelse med vad de i det föregående omförmälda represententerna för systembolagen föreslagit, att lägga försäljningen under år 1920 till grund. Bolagen berättigades att fastställa vinstkvantiteter, som högst uppgingo till $\frac{3}{4}$ av summan av restauratörernas försäljning av spritdrycker och starka viner till allmänheten under tiden 1 januari till och med 30 september 1920 och samma försäljning under tiden 1 januari till och med 31 mars år 1920, vilket i verkligheten torde ganska nära sammanfalla med $\frac{3}{4}$ av restauratörens försäljning under hela år 1920. Anledningen till att kontrollstyrelsen ej fastställde fixa vinstkvantiteter utan allenast en gräns, som bolagen ej fingo överskrida, är att söka i den omständigheten, att eljest de restauratörer, som under år 1920 drivit sin försäljning utan tillräcklig hänsyn till nykterhetens krav, skulle komma att premieras, under det att de mera nogräknade skulle komma att intaga en jämförelsevis sämre ställning. För att dock ej ett och annat bolag till äventyrs skulle på ett olämpligt sätt utnyttja den makt, som på detta sätt blivit lagd i bolagens händer, ålade styrelsen samtidigt bolagen att i överlåtelsekontrakten intaga en bestämmelse, enligt vilken en restauratör, som ansåg, att ett bolag vid fastställandet av vinstkvantiteterna förfarit partiskt eller på annat sätt olämpligt, ågde att göra framställning om rättelse hos kontrollstyrelsen.

Mot den maximigräns för vinstkvantiteternas storlek, som kontrollstyrelsen sålunda fastställt, torde från restauratörerna ingen berättigad anmärkning kunna göras. Ej heller torde bolagens tillämpning av kontrollstyrelsens föreskrifter kunna sägas vara för sträng. Flertalet restauratörer torde av bolagen hava tillerkänts de högsta vinstkvantiteter, kontrollstyrelsens föreskrifter tillåta. Med hänsyn härtill skulle man däremot möjligen kunna på grund av de förändrade ekonomiska förhållandena, som med säkerhet komma att medföra att försäljningen å restauranterna blir mindre år 1921 än år 1920, befara, att vinstkvantiteterna fastställts så högt, att lagens fordran på att rättighetsinnehavarnas ekonomiska fördel, så långt ske kan, ej skall göras beroende på myckenheten utskänkta rusdrycker, ej kommer att infrias.

För att slutgiltigt klargöra, hur det ekonomiska mellanhavandet mellan bolagen och restauratörerna ordnats, är det emellertid nödvändigt att ytterligare redogöra för, vilka inköpspris bolagen betinga sig av

restauratörerna, och vilka utskänkingspris dessa i sin tur äro berättigade att hålla.

Vad beträffar restauratörernas inköpspris har kontrollstyrelsen föreskrivit, att dessa för alla varor, fränsett de kvantiteter spritdrycker och starka viner, som en restauratör inköper utöver sin vinstkvantitet, och för vilka han, enligt vad i det föregående framhållits, har att erlægga utskänkingspris, skola utgöra de pris, som bolagen själva hava att erlægga hos kontrollstyrelsens pris- och inköpsnämnd för varor i tappat och buteljerat skick. Denna bestämmelse kompletteras emellertid av en annan, enligt vilken det åligger en restauratör att till bolaget inbetala 25 % av skillnaden mellan inköpspriset och utskänkingspriset för spritdrycker, starka viner och mouserande viner samt 15 % av samma skillnad för lätta viner.

Att i detalj redogöra för utskänkingsprisen, som fastställts genom kontrollstyrelsens här bifogade cirkulär nr 74, skulle föra för långt. Att de ej äro för snävt tilltagna, torde emellertid tillräckligt belysas av följande exempel.

Å en första klassens restaurant — flertalet överlättna rättigheter torde tillhöra denna klass — får utskänkingspriset å andra spritdrycker än egentligt brännvin, enklare slag av franskt brännvin och punsch av en restauratör fastställas till inköpspriset ökat med intill 200 %, såvida ej härigenom pålägget kommer att överskrida 1 krona 20 öre för ett glas om 2¹/₂ centiliter. För ett glas konjak om 2¹/₂ centiliter, som i inköp kostar 40 öre (16 kronor per liter), får således en restauratör betinga sig ett utskänkingspris av 1 krona 20 öre (omsättnings- och utskänkingskatten frändragen) eller 48 kronor för liter. Förtjänsten blir sålunda 32 kronor per liter, av vilket belopp restauratören skall till bolaget erlægga 25 % eller 8 kronor och själv får behålla 24 kronor. En helbutelj bordeauxvin, som kostar restauratören i inköp 5 kronor, får vid utskänkningen betinga ett pris av 9 kronor 50 öre. Av förtjänsten 4.50 kr. inlevererar restauratören till bolaget 15 % eller mellan 65 och 70 öre och behåller själv resten.

Med stöd av den ovan lämnade redogörelsen anser sig kontrollstyrelsen utan tvekan kunna uttala, att, därest över huvud taget rusdrycksförsäljningsförordningens föreskrifter skola efterlevas, större hänsynstagande till restauratörernas berättigade krav på att kunna med tillbörlig ekonomisk avkastning driva sina rörelser ej är möjligt än det, kontrollstyrelsen under den gångna tiden visat.

Systembolagens rätt att utöva kontroll å de överlättna utskänkingsrättigheterna.

Den kontroll över utskänkningen å de överlättna utskänkingsrättigheterna, som åtskilliga systembolag utöva, har från restaurantinnehavarnes

och restaurantpersonalens sida samt från vissa andra håll gjorts till föremål för en del invändningar.

Man har bland annat velat göra gällande, att bolagen ej ägde rätt att kontrollera, huruvida rusdrycksförsäljningsförordningens föreskrifter iakttagas å restauranterna. Kontrollen häröver skulle, har man uttalat, allenast tillkomma polismyndigheterna. Bolagens kontrollerande myndighet skulle på sin höjd gälla efterlevnaden av de avtal, som slutas mellan bolagen, å ena sidan, och innehavarna av överlåtna utskänkingsrättigheter, å andra sidan.

För att få en riktig utgångspunkt för denna frågas bedömande är det nödvändigt att först erinra därom, att enligt den nuvarande rusdrycksförsäljningsförordningen praktiskt taget all rätt till detaljhandel med rusdrycker är upplåten åt särskilda för ändamålet bildade bolag. Undantag från denna regel bilda endast utskänkningen å järnvägståg och passagerarfartyg, utskänkningen av öl under vissa i lagen närmare angivna särskilda förhållanden samt rent tillfällig utskänkning av vin och öl, vilka kunna upplåtas jämväl åt enskilda personer.

Den åt bolagen upplåtna försäljningen äro dessa, vad beträffar utminuteringsen, skyldiga att själva utöva, men kunna däremot beträffande utskänkningen antingen själva utöva den eller överlåta rätten att utöva densamma åt enskilda.

I praktiken har detta gestaltat sig så, att bolagen nästan undantagslöst själva utöva utskänkningen å de s. k. tredje klassens restauranter, under det att flertalet utskänkingsrättigheter å restauranter av första och andra klass efter överlåtelse av bolagen utövas av enskilda. Rent formellt sett kan ett bolag, sedan en kontrakterad överlåtelse tid gått till ända, vägra förnyad överlåtelse. Reelt sett är bolagets maktbefogenhet däremot vida mer begränsad. Ett missbruk av den makt, som lagts i bolagets händer, kan bland annat medföra svåra konsekvenser för bolaget, då dess egen oktrojtid gått till ända och ny oktroj skall sökas. Vägran av fortsatt överlåtelse från ett bolags sida kan följaktligen ej tänkas förekomma annat än i sådana fall, då ett synnerligen flagrant missbruk av försäljningsrätten från rättighetsinnehavarens sida förelegat.

Den nu lämnade redogörelsen torde oförtydligt giva vid handen, att ett bolag, såsom den ena av två avtalsslutande parter, har full rätt att utöva kontroll över, att den andra avtalsslutande parten — restauratören — iakttaga de bestämmelser, han vid kontraktets undertecknande förbundit sig att iakttaga. Emellertid föreligger i detta avseende för bolagen ej blott en rättighet utan även en skyldighet. Den nästan fullständiga monopolställ-

ning, som genom den nya rusdrycksförsäljningsförordningen tillerkänts systembolagen, medför, att ansvaret för att försäljningen handhaves på ett sådant sätt, att rusdrycksförsäljningsförordningens syften bliva tillgodosedda och att i rusdrycksförsäljningsförordningen intagna eller av överordnad myndighet meddelade föreskrifter bliva iakttagna, i första hand måste anses åvila bolagen. Har bolag vid överlåtelse av rättighet till utskänkning av rusdrycker till enskild på egen hand eller därtill föranlett av överordnad myndighet funnit sig böra fastställa vissa villkor för utskänkningens handhavande, har detta givetvis skett därför, att bolaget befarat, att rättigheten eljest skulle komma att utövas på ett sätt, som ej vore överensstämmande med rusdrycksförsäljningsförordningens syften. Vid sådant förhållande är det emellertid uppenbart, att samma skäl, som föranlett föreskrifternas fastställande, också medför skyldighet för bolaget att övervaka deras efterlevnad.

Att bolagen vid utövandet av denna kontroll skulle fästa avseende allenast vid efterlevnaden av de föreskrifter, som, utöver vad som finnes direkt stadgat i rusdrycksförsäljningsförordningen, intagits i överlåtelseavtalen, måste, om hänsyn toges till vad i det föregående anförts, framstå såsom en ohållbar ståndpunkt. I praktiken skulle detta leda till sådana uppenbart orimliga förhållanden, som att ett systembolag vore skyldigt att kontrollera, t. ex. att restauratören använder glas, som hålla de kontraktsbestämda måtten, att utskänkning sker endast i samband med måltid av föreskriven karaktär, att ingenting utöver fastställda spirituosaquantiteter serveras o. s. v., men däremot vore förhindrat att taga hänsyn till någonting för hela lagstiftningen så betydelsefullt som exempelvis stadgandet att utskänkning icke får ske till berusad person. Bland annat för att undanröja varje sken av berättigande för en dylik i och för sig med hänsyn till hela lagstiftningens läggning orimlig ståndpunkt, har kontrollstyrelsen föreskrivit, att bolagen i överlåtelseavtalen skola intaga bland annat följande bestämmelser:

Det åligger restauratören att ordna och handhava utskänkningen i överensstämmelse med vad som angives i 63 § rusdrycksförsäljningsförordningen samt att därvid ställa sig till efterrättelse de föreskrifter, som för befrämjande av det i nämnda lagrum angivna syfte lämnas av bolaget.

Finner bolaget, att utskänkningen icke handhaves på ett för ordning och nykterhet tillfredsställande sätt, äger bolaget att reglera eller inskränka restauratörens inköp och försäljning av spritdrycker och starka viner.

Beträffande restauratörens handhavande av utskänkningen och sär-

skilt hans fullgörande av de förpliktelser, som enligt rusdrycksförsäljningsförrordningen och överlåtelseavtalet åligger honom, äger bolaget vidtaga de kontrollåtgärder, bolaget finner för ändamålet erforderliga (punkt 17 i cirkulär nr 72).

Den kritik, som framkommit, har emellertid ej blott riktat sig mot bolagens rätt att utöva kontroll, utan också, och i än högre grad, framför allt från restaurantpersonalens sida, mot det sätt på vilket kontrollen av bolagen anordnats. Då kontrollstyrelsen i detta avseende ej utfärdat några föreskrifter, har kontrollstyrelsen från aktiebolaget Stockholmssystemet, som i högre grad än flertalet andra systembolag i landet ägnat uppmärksamhet åt denna del av bolagens verksamhetsområde, infordrat vissa upplysningar, och har kontrollstyrelsen från nämnda bolag erhållit avskrift, som här bifogas, av en skrivelse från bolaget till ordföranden i Sveriges hotell- och restaurantpersonals förbund. Såvitt av nämnda skrivelse framgår, finnes enligt kontrollstyrelsens uppfattning för Stockholms vidkommande ingen anledning till klagomål från personalens sida.

Den kännedom, kontrollstyrelsen i övrigt äger om kontrollen över utskänkningsen såväl i Stockholm som i övriga delar av landet, gör också, att kontrollstyrelsen anser det finnas mycket litet fog för de påståenden som personalens osäkra ställning, som från personalen framkommit.

Såsom ett exempel på att restaurantpersonalen åtminstone understundom drivit sin misstänksamhet mot de föreskrifter, som utfärdas av kontrollstyrelsen och systembolagen, allt för långt, torde följande förtjäna att anföras.

I överlåtelsekontrakten för år 1921 föreskrev kontrollstyrelsen, att en bestämmelse av följande lydelse skulle intagas.

»Restauratören är skyldig att skriftligen meddela den hos honom anställda personalen de bestämmelser i detta kontrakt eller de med stöd av kontraktet av bolaget meddelade föreskrifter, om vilka personalen för tjänstens behöriga fullgörande bör äga kännedom. Skriftligt erkännande av mottagandet skall av restauratören avfordras var och en, som erhållit ovan omförmälda meddelande» (cirkulär nr 72, punkt 5).

Ifrågavarande skriftliga erkännande vägrade emellertid personalen att lämna. Motivet härför var sannolikt en farhåga, för att personalens ansvar för efterlevnaden av gällande bestämmelser skulle ökas. Uppenbart är emellertid, att detta innebär en fullständig missuppfattning av syftet med bestämmelsen. För de överlåtna utskänkingsrättigheternas vidkommande hava systembolagen, i händelse överträdelse av gällande föreskrifter konstateras, att vända sig till innehavaren av utskänkingsrättigheten. Denne i sin tur har skyldighet att tillse, att den i hans tjänst anställda personalen följer

meddelade föreskrifter. Någon förändring i detta förhållande kan det ovan omnämnda erkännandet ej medföra. Dess enda syfte är att skaffa erforderliga garantier, för att personalen erhåller kännedom om de föreskrifter, om vilka den för att kunna fullgöra sina åligganden på ett tillfredsställande sätt måste äga kännedom. För att så långt möjligt tillmötesgå personalen har kontrollstyrelsen för övrigt genom en cirkulärskrivelse till samtliga rusdrycksförsäljningsbolag den 29 mars innevarande år meddelat, att det ovan omförmälda skriftliga erkännandet ej är oundgängligen nödvändigt under den förutsättning, att i stället andra sådana åtgärder — t. ex. utskänkingsföreskrifternas överlämnande till personalen i annan persons närvaro eller dylikt — av restauratören vidtagas, så att bolaget erhåller erforderlig garanti, för att det avsedda syftemålet vunnits. .

I stället för att innebära något för personalen betungande eller kränkande synes det sålunda kontrollstyrelsen, som om ifrågavarande bestämmelse skulle vara ägnad att skänka personalen större trygghet, på samma gång som bestämmelsen för restauratören innebär den fördelen, att personalen ej vid eventuella överträdelser kan anföra obekantskap med gällande föreskrifter såsom orsak.

Av kontrollstyrelsen utfärdade utskänkingsföreskrifternas laglighet och lämplighet.

Kontrollstyrelsen vill slutligen i korthet beröra frågan om styrelsens befogenhet att utfärda föreskrifter om det så kallade måltidstvånget och om maximikvantiteter vid utskänkningen och om det sakligt berättigade i dessa föreskrifter.

Vad först beträffar frågan om styrelsens befogenhet att utfärda dessa föreskrifter, vill styrelsen allenast erinra därom, att klagomål anförts såväl hos justitiekanslern som hos justitieombudsmannen över föreskriften om det så kallade måltidstvånget, och att justitiekanslern i en den 20 augusti 1920 dagtecknad resolution förklarar att han ej kunnat finna, att kontrollstyrelsen genom utfärdandet av denna föreskrift överskridit sin befogenhet, och att justitieombudsmannen den 26 januari 1921 lämnat en liknande klagskrift utan avseende. Den motivering, som kontrollstyrelsen förebragt i sitt till justitiekanslern i anledning av ovannämnda klagomål avgivna utlåtande, klarlägger emellertid ej blott kontrollstyrelsens rätt att utfärda föreskriften om det så kallade mattvånget, utan uppvisar jämväl styrelsens befogenhet över huvud taget att utfärda föreskrifter av social innebörd i fråga om överlåtelse av rättighet till utskänkning av rusdrycker.

I fråga om de utfärdade föreskrifternas sakliga motivering vill kontrollstyrelsen i första hand hänvisa till sitt, den 29 november 1920 dagtecknade

circulär nr 73 med råd och anvisningar för utskänkningens handhavande. Härutöver vill kontrollstyrelsen allenast anföra följande.

Hittills vunnen erfarenhet torde till fullo hava visat, att åtgärder för ett reglerande av försäljningen utminuteringsvis måste beledsagas av restriktiva åtgärder för utskänkningens vidkommande, därest man ej skall riskera, att vad som ur nykterhetssynpunkt vinnes genom de förstnämnda åtgärderna omintetgöres därigenom, att de som avstängts från rätten att erhålla motbok, å restauranterna konsumera obegränsade kvantiteter spritdrycker.

Rent statistiskt bekräftas denna uppfattning av förhållandena år 1916, det första år, under vilket en individuell kontroll beträffande utminuteringsvis av spritdrycker obligatoriskt tillämpades över hela landet. Utskänkningens var däremot under detta år, fränsett utskänkningens av egentligt brännvin, ej föremål för några särskilda restriktiva åtgärder. Resultatet blev ock, att försäljningen utminuteringsvis och försäljningen å bolagens egna utskänkingsrättigheter, å vilka sistnämnda huvudsakligen egentligt brännvin försålles, visade en stark nedgång jämfört med motsvarande försäljning år 1915, under det att försäljningen för den överlättna utskänkingsrörelsens vidkommande ökades med ej mindre än 25 % jämfört med samma försäljning år 1915.

Enligt kontrollstyrelsens uppfattning är sålunda bestämmelser om maximikvantiteter vid utskänkningens för åtminstone de starkare slagen av rusdrycker oundgängligen nödvändiga.

Dessa bestämmelser bliva emellertid utan verkan, så framt ej samtidigt bestämmelsen om att spritdrycker ej få utskänkas annat än åt måltidsgäster å restauranterna konsekvent upprätthålles. Funnes ej sistnämnda bestämmelse, vore ju en gäst oförhindrad att, sedan han å en restaurant förtärt den högsta kvantitet, som där utskänkes, omedelbart uppsöka en annan o. s. v. Ingenting hindrade honom heller från att med korta tids mellanrum besöka samma restaurant flera gånger.

De förslag om införandet av restaurantkort, som tillvunnit sig en viss uppmärksamhet å olika håll, torde vara behäftade med så stora bristfälligheter, att de näppeligen ur nykterhetssynpunkt skulle få någon större effekt.

Att åter söka den enda garantien för ett gott nykterhetstillstånd å restauranterna i ett noggrant upprätthållande av den i 59 § i rusdrycksförsäljningsförordningen intagna föreskriften därom, att rusdrycker ej få å utskänkingsställe utlämnas till den, som är av starka drycker berörd, vil-

ket bland annat ifrågasatts av restaurantpersonalens sammanslutning, är enligt kontrollstyrelsens mening ej tillfredsställande.

Härmed har kontrollstyrelsen ingalunda velat förneka, att alla för utskänkningsansvariga måste ägna allvarlig uppmärksamhet att tillse, att denna bestämmelse efterlevs. Otvivelaktigt står ock åtskilligt att vinna härigenom, men bestämmelsens räckvidd är dock begränsad, och dess tillämpning förenad med ej ringa svårigheter. Erfarenheten har bland annat visat, att det ofta är svårt nog att avgöra, huruvida en person är berusad eller ej, under den korta tid, som förflyter mellan hans inträde å restauranten och det ögonblick, då han blir serverad. Bakom ett sådant betraktelsesätt, som det ovan relaterade, döljer sig ock otvivelaktigt en förväxling av frågan om att förhindra berusning och frågan om åstadkommandet av nykterhet och ordning å restauranterna. Det lider intet tvivel, att nykterhetstillståndet på restauranterna kan vara synnerligen dåligt, utan att gäster äro så berusade, att de kunna omhändertagas av polisen eller att man kan ställa dem till ansvar, som servera. Allra mest anmärkningsvärt är dock kanske i detta sammanhang, att ett dylikt förslag tillvunnit sig restaurantpersonalens stöd. Denna personal har vid upprepade tillfällen framhållit, att dess ställning gentemot allmänheten vid tillämpning av nu gällande föreskrifter för utskänkningsansvariga är synnerligen svår. Att svårigheter understundom kunna möta på grund av den oförstående hållning en del av restaurantpubliken intager till dessa föreskrifter, vill kontrollstyrelsen ej bestrida. Dock torde det kunna ifrågasättas, huruvida ej orsaken härtill delvis kan vara att söka däri, att föreskrifterna ej alltid av personalen tillämpats opartiskt och utan hänsyn till person. Sannolikt är väl ock, att anledningarna till friktion komma att bliva mindre, sedan bestämmelserna en tid ägt gällande kraft, och restaurantpubliken hunnit vänja sig vid desamma. I varje fall skulle personalens ställning ingalunda bliva lättare, därest man skulle söka hela garantien mot ett försämrat nykterhetstillstånd å restauranterna i en rigorös tillämpning av 59 § i rusdrycksförsäljningsförordningen. Det borde dock vara obestridligt, att det för en servitör innebär en betydlig lättnad att åtminstone i en del fall såsom motiv för en vägran att servera en gäst en kvantitet spritdrycker kunna anföra, att gällande bestämmelser lägga hinder i vägen för serveringen, mot att vara nödsakad att i varje fall såsom motiv angiva, att vederbörande redan är så berörd av starka drycker, att ej mer kan till honom utskänkas.

Genom vad kontrollstyrelsen i det föregående anfört, har styrelsen givetvis ej avsett att lämna en uttömmande redogörelse för sin verksamhet i

egenskap av uppsiktsmyndighet över rusdrycksförsäljningsbolagen i riket, utan styrelsen har allenast velat ställa vissa av de frågor, som under den senaste tiden stått i förgrunden i den allmänna diskussionen, i riktig belysning för att därigenom lämna utskottets ledamöter tillfälle att bilda sig en uppfattning om beskaffenheten av de åskådningar, som givit upphov till bland annat den till styrelsen remitterade motionen.

Stockholm den 16 april 1921.

FREDRIK ZETHELIUS.

John Bergvall.

Ernst P:n Pehrzander.